

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ТУМАК ОКСАНА МИХАЙЛІВНА

УДК [373.091.3.016:811.111](477.85)“187/1918”

**СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА БУКОВИНІ
(КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)**

13.00.02 – теорія та методика навчання (германські мови)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ЛАБІНСЬКА Богдана Ігорівна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
завідувач кафедри іноземних мов
для гуманітарних факультетів.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
МОРСЬКА Лілія Іванівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри іноземних мов
для природничих факультетів;

кандидат педагогічних наук, доцент
БОРЕЦЬКА Ганна Едуардівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
доцент кафедри методики викладання іноземних мов
й інформаційно-комунікаційних технологій.

Захист відбудеться 14 грудня 2018 року об 11:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.05 Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2, зала засідань.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <http://www.tnpu.edu.ua> та в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 2.

Автореферат розіслано 13 листопада 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. П. Штонь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Ретроспективне вивчення методики навчання англійської мови (МНАМ) на Буковині нерозривно пов'язане із сучасними науковими пошуками в цій галузі. У процесі реалізації нових методичних стратегій навчання англійської мови (АМ) посилюється увага до історико-педагогічного досвіду, накопиченого впродовж різних історичних періодів.

МНАМ, як будь-яка інша наука, успішно еволюціонує та прогресує завдяки знанням про свій історичний розвиток, які є не лише предметом наукового пошуку теоретиків педагогіки, а також складником професійної компетентності сучасних учителів-практиків АМ. По-перше, вивчення досвіду минулого, як позитивного, так і негативного, дає змогу проаналізувати процеси, що відбувалися багато років тому, оцінити роботу тогочасних фахівців і зробити певні висновки щодо подальшої праці на методичній ниві. У такий спосіб отримуємо змогу зрозуміти закономірності розвитку МНАМ та заглибитися в суть концепцій навчання англійської мови у минулому, визначити їх переваги й недоліки, оскільки історія характеризується своєю циклічністю та здатністю повторюватися, отримуючи різні інтерпретації. Важливим є переосмислення здобутків минулого і застосування досвіду в сучасних умовах. Дослідження особливостей процесу навчання англійської мови в історико-педагогічному розрізі допоможе ефективніше визначити цілі та завдання на майбутнє. Отже, знання історії МНАМ постає невід'ємним компонентом професійної компетентності вчителя АМ.

У цьому контексті цікаво розглянути в історичній ретроспективі розвиток МНАМ в західноукраїнському регіоні, зокрема на Буковині, характерною рисою якого завжди була поліетнічність, екзогосна та дисбалансована ізольована багатомовність, розмаїття віросповідань та культур, що детерміноване його унікальним географічним розташуванням, а також перебуванням цього краю у складі різних держав упродовж його багатовікової історії.

Під час аналізу наукової літератури виокремлено праці, що стосуються розвитку МНАМ на Буковині. Оскільки дослідження має історичний характер, воно ґрунтується на здобутках учених, які займалися вивченням історії Буковини кінця ХІХ – початку ХХ ст. Зокрема, В. Ботушанський студіював розвиток сільського господарства Буковини в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. та історію освіти на Буковині в ХІХ – на початку ХХІ ст., О. Добржанський розглядав національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст., А. Жуковський описував історію Буковини від минулого до сучасності та ін.

Розвитку освіти Буковини присвячено роботи І. Житарюка (досліджував математичну освіту і науку Буковини та Північної Бессарабії в міжвоєнний період (1918–1940 рр.)), О. Пенішкевич (проаналізувала розвиток українського шкільництва на Буковині ХVІІІ – початок ХХ ст.), Л. Кобилянської (схарактеризувала становлення та розвиток українських народних шкіл на Буковині (70-ті роки ХІХ – початок ХХ ст.)), І. Петрюк (досліджувала становлення й розвиток загальної середньої освіти на Буковині (кінець ХІХ –

початок ХХ ст.)) та ін. Тенденції розвитку МНІМ у Західній Україні (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.) висвітлено у роботах Б. Лабінської.

Аналіз наукових праць учених, які безпосередньо чи опосередковано торкалися окресленої проблеми, засвідчує, що в методичній науці немає цілісного й системного дослідження, у якому б висвітлювалися питання становлення і розвитку МНАМ на Буковині (кінець ХІХ – початку ХХ ст.).

З огляду на це, а також зважаючи на сучасні вимоги суспільства до професійної компетентності учителів/викладачів англійської мови; потреби оновлення процесу підготовки студентів, магістрантів, аспірантів шляхом поглиблення знань з історії методики навчання англійської мови за допомогою конкретно-історичного матеріалу щодо регіональних особливостей розвитку методики навчання англійської мови на Буковині (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) тема нашої дисертації **«Становлення і розвиток методики навчання англійської мови на Буковині (кінець ХІХ – початок ХХ століття)»** є актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження є частиною комплексної науково-дослідної теми Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів у контексті європейських вимог» (державний реєстраційний номер 0113U003330). Тему дисертації затверджено вченою радою ТНПУ імені Володимира Гнатюка (протокол № 6 від 23.02.2016 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 27.09.2016 р.).

Об'єктом дослідження є теорія і практика навчання АМ на Буковині (кінець ХІХ – початок ХХ століття).

Предметом – становлення і розвиток МНАМ у різних типах шкіл на Буковині з 1872 по 1918 рр.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні періодизації розвитку МНАМ на Буковині у кінці ХІХ – на початку ХХ століття, виявленні етапів та особливостей її розвитку шляхом здійснення ретроспективного та системно-концептуального аналізу.

Досягнення визначеної мети передбачає виконання таких **завдань**:

1) обґрунтувати теоретико-методологічні основи дослідження й окреслити історіографію його вивчення;

2) схарактеризувати вплив історико-соціальних, національно-етнічних і освітньо-організаційних засад на розвиток МНАМ в обраних хронологічних і територіальних межах та визначити періодизацію розвитку МНАМ на Буковині в кінці ХІХ – на початку ХХ століття;

3) на основі аналізу навчальних програм, підручників, наукових статей із МНАМ для різних типів шкіл описати процес НАМ у досліджуваній період, зокрема з'ясувати його специфіку на етапах становлення і розвитку МНАМ;

4) визначити методичні підходи та принципи навчання, що відповідали кожному з етапів, розкрити концептуально-методичні основи методів навчання

АМ та схарактеризувати особливості їх реалізації в різних типах шкіл на Буковині в обраних хронологічних межах.

Хронологічні рамки досліджуваного явища охоплюють період із 1872 р. по 1918 р. Визначення висхідної хронологічної межі зумовлене появою АМ в навчальних програмах шкіл Буковини, затверджених Міністерством віровизнань і освіти (МВіО) Австро-Угорщини. Завершується дослідження 1918 роком, тобто періодом розпаду Австро-Угорщини і приєднанням Буковини до складу Румунії.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс взаємопов'язаних методів: *загальнонаукових* (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, порівняння, узагальнення), які застосовано з огляду на системний, синергетичний і парадигмальний підходи; *конкретно-науковий методичний апарат* представлено регіональним, хронологічним підходами, методами критичного аналізу літературних джерел, який уможливив вивчення вітчизняних та зарубіжних праць, освітніх документів, навчальних програм і підручників з АМ; вивчення та узагальнення позитивного досвіду роботи вчителів тих часів, що здійснювалося шляхом аналізу підходів, дидактичних і методичних принципів, методів, прийомів, методичних рішень; історико-структурним (дозволив структурувати накопичену історико-методичну інформацію, співвіднесення її з певними історичними періодами), історико-генетичним (допоміг визначити хронологію виникнення і розвитку МНАМ на Буковині та розробити її періодизацію), історико-порівняльним (став підґрунтям для простеження розвитку МНАМ на різних етапах), історико-системним (дав змогу вивчити процес розвитку МНАМ у різних типах загальноосвітніх шкіл на Буковині досліджуваного періоду, уможливив опис компонентів системи НАМ у 1872–1918 рр. в історичній ретроспекції) і методом термінологічного аналізу, який застосовано з метою тлумачення окремих термінів відповідно до предмета дослідження; на *технологічному рівні* використано метод відбору архівних документів і наукових джерел для оприлюднення і аналізу невідомих раніше документів, нарративний метод, який допоміг упорядкувати розповідь про історичні події у хронологічній послідовності; герменевтичний метод дослідження, що уможливив дослівне збереження автентичного змісту під час перекладу й тлумачення його саме так, як він розумівся тодішніми авторами, з використанням категорійно-поняттєвого апарату тих часів, зі збереженням мови оригіналу в назвах підручників, статей та інших літературних джерел.

Джерельна база наукової розвідки. Для реалізації мети дослідження використано архівні матеріали Державного архіву Чернівецької області (фф. 3, 211, 213, 228, 233, 239, 244, 274, 277, 390), серед яких підручники, посібники, навчальні програми, нормативні документи і матеріали, організаційно-розпорядчі документи Міністерства віросповідань та освіти Австро-Угорщини; літературні джерела з окресленої проблеми (монографії, збірники наукових праць, матеріали конференцій), кандидатські та докторські дисертації, а також їх автореферати).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що *вперше* в методичній науці:

- комплексно і системно розглянуто наукову проблему – історію розвитку МНАМ на Буковині (кінець XIX – початок XX століття), яка до цього часу не була предметом спеціального дослідження;
- схарактеризовано головні передумови розвитку МНАМ на Буковині (кінець XIX – початок XX століття), зокрема історико-соціальні та освітньо-організаційні, які безпосередньо або опосередковано впливали на її розвиток;
- визначено й обґрунтовано періодизацію МНАМ на Буковині (I етап – 1872–1900 рр. – становлення методики навчання АМ; II етап – 1900–1918 рр. – розвиток методики навчання АМ);
- описано процес НАМ на Буковині в досліджуваній відрізок часу;
- визначено методичні підходи, принципи, методи навчання АМ на Буковині (кінець XIX – початок XX століття).

У процесі дослідження *уточнено*:

- критерії до визначення етапів розвитку МНАМ на Буковині (кінець XIX – початок XX століття);
- реалізацію підходів і принципів навчання АМ на Буковині у досліджуваній період.

До наукового обігу введено маловідомі та невідомі архівні документи, історичні факти, пов'язані з розвитком МНАМ на Буковині (кінець XIX – початок XX століття).

Подальшого розвитку в дисертаційній роботі набули:

- систематизація джерельної бази дослідження за хронологічним та проблемним підходами;
- аналіз розвитку МНАМ в реальних і дівочих школах Буковини (1872–1918 рр.).

Практичне значення одержаних результатів полягає у створенні робочої навчальної програми спецкурсу «Методика навчання англійської мови на Буковині (1872–1918 рр.): теорія і практика»; написанні навчального посібника «Практикум з методики навчання англійської мови на Буковині (друга половина XIX – початок XX ст.)», призначеного для студентів, які навчаються у закладах вищої освіти III–IV рівнів акредитації за спеціальностями: 014.02 Середня освіта (Мова та література (англійська)), 035.04 Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно) (Англійська мова і література); матеріали дослідження можуть бути використані для викладання навчальних курсів на факультетах післядипломної освіти вчителів АМ, у наукових пошуках студентів, магістрантів та аспірантів.

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (довідка про впровадження № 21 від 04.05.2018 р.), Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (довідка про впровадження № 1595/01-12 від 08.05.2018 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка про впровадження № 14/17-1276 від 10.05.2018 р.), Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (довідка про впровадження № 2/4-409 від 14. 05. 2018 р.).

Апробація результатів здійснювалася на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Пути оптимизации научных исследований» (м. Горлівка, 2014), «Cutting-edge science – 2015» (Science and Education LTD, м. Шеффілд, 2015), «Актуальні проблеми термінології, перекладу і філології: виклики та перспективи» (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, 2016), «Актуальні проблеми германо-романської філології та освітній соціокультурний простір» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, 2016), «Актуальні проблеми іноземної філології та освітній соціокультурний процес» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, 2017).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у 13 одноосібних публікаціях, із них: 7 статей у фахових виданнях України, 1 публікація у міжнародному виданні, що входить до наукометричної бази Web of Science, 1 навчальний посібник, 3 – в матеріалах і тезах науково-практичних конференцій.

Особистий внесок здобувача. Усі представлені наукові результати отримані автором самостійно. У навчальному посібнику «Практикум з методики навчання англійської мови на Буковині (друга половина XIX – початок XX ст.)», опублікованому у співавторстві, здобувачем розроблено змістове наповнення, 80 % тестових завдань та додатки до посібника.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (297 найменувань, із них 104 – англійською, німецькою, польською і румунською мовами, 30 – архівні матеріали), 7-ми додатків. Повний обсяг роботи – 303 сторінки, зокрема 179 – основного тексту. Дисертація містить 8 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження; сформульовано наукову новизну та практичне значення роботи; подано інформацію про апробацію, кількість публікацій та структуру дисертації.

У першому розділі **“Теоретико-методологічні основи розвитку методики навчання англійської мови”** розглянуто стан вивчення проблеми розвитку МНАМ на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст.; окреслено та обґрунтовано вибір методів донаукового дослідження; описано джерельну базу роботи; визначено критерії періодизації МНАМ на Буковині в досліджуваний період.

Теоретико-методологічне обґрунтування розвитку МНАМ на Буковині (кінець XIX – початок XX ст.) має міждисциплінарний характер. Обрано методологічні засоби і орієнтири чотирьох рівнів – *філософського* (загальних принципів пізнання й філософських категорій, що визначили загальну гносеологічну орієнтацію дослідження, а саме принципів об'єктивності, єдності історичного й логічного тощо), *загальнонаукового* (системного, синергетичного, парадигмального підходів), *конкретно-наукового* (регіонального,

хронологічного підходів і методів критичного аналізу літературних джерел, вивчення та узагальнення позитивного досвіду роботи вчителів АМ, історико-структурного, історико-генетичного, історико-порівняльного, історико-системного, методу термінологічного аналізу), *технологічного* (методу відбору архівних і наукових джерел, наративного і герменевтичного методів) – заклали наукове підґрунтя для вивчення досліджуваної проблеми.

Аналіз джерельної бази здійснено з опорою на підходи до класифікації історичних матеріалів. Джерельну базу розділено на три групи. Перша – джерела, які безпосередньо висвітлювали процес становлення і розвитку МНАМ у різних типах шкіл на Буковині в 1872–1918 рр. Друга – наукові публікації, присвячені формуванню методологічної основи дослідження. Третя група – праці історико-педагогічної галузі, які в різний час, здебільшого, починаючи з другої половини ХІХ ст., відображали розвиток педагогічної освіти на Буковині.

Історико-освітні проблеми Буковини висвітлено в працях німецькомовних авторів – Н. Бідермана, І. Вольфа, Р. Кайндля, Ф. Ціглауера, а також українськомовних освітян – А. Аліскевича, Я. Біленького, О. Іванчука, С. Канюка, І. Карбулицького, І. Копача, М. Кордуби, І. Левицького, Г. Піддубного, О. Поповича, С. Смаль-Стоцького, Н. Спинула, К. Томюка, І. Ющишина та ін. До нормативно-правових документів зараховуємо законодавчі акти, річні звіти і німецькомовні навчальні програми середніх шкіл Буковини.

Опрацьовано різні підручники, серед яких *англомовні*: М. Берліц (1896, 1911, 1917), С. Гамбургер (1903), Т. Еббот (1888), У. Мейвор (1851), Л. Мюррей (1826); *німецькомовні*: Г. Вендт (1911), П. Гандс (1856), Е. Гаускнехт (1903), Т. Гаспі (1883), Г. Гезеніус (1881), Т. Голдшмідт (1907), К. Дойчбайн (1895), Й. Еллінгер і П. Батлер (1907), Й. Зонненбург (1895), Л. Кельнер (1906), К. Клермонт (1838), Г. Крюгер (1898), Е. Мецнер (1880), А. Мюллер (1912), Е. Недлер (1913), Г. Плешнер (1846), Й. Ротвелл (1868), С. Рунге (1911), В. Свобода (1905, 1906, 1908, 1915), В. Фістор (1906), В. Франц (1900), А. Шварц, Ф. Шмідт (1896); *польськомовний* Г. Бергера (1897) і *румуномовні підручники* Г. Вальтука (1915). Загалом у ході дослідження віднайдено й проаналізовано 64 навчальні програми та річні звіти, 42 підручники з АМ.

Освіті Буковини в історичній ретроспективі присвячені праці сучасних науковців: І. Житарюка, Л. Кобилянської, Б. Лабінської, Я. Мельничук, В. Мужичка, О. Пенішкевич, І. Петрюк, О. Цибанюк. Загальні теоретичні засади історії педагогічної освіти висвітлено в дисертаціях І. Курляк, О. Місечко, М. Ветчиної, Н. Борисової, Д. Герцюка, А. Долапчі, В. Звоздецької, І. Курляк, М. Рігер.

Вирішення завдань нашої наукової розвідки зумовило залучення широкого кола друкованих джерел, різних за походженням та інформаційними можливостями. Проведений аналіз джерельної бази дає підстави констатувати, що проблема розвитку МНАМ на Буковині (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) досі не була об'єктом дослідження вчених, а тому традиції її вивчення в науковій літературі ще не склалося.

Характеристика розвитку МНАМ на Буковині (кінець XIX – початок XX ст.) охоплює обґрунтування періодизації етапів розвитку МНАМ. Ретроспективний аналіз становлення і розвитку МНАМ на Буковині дозволив розробити критерії переходу від одного до іншого етапу розвитку МНАМ на Буковині (кінець XIX – початок XX ст.): 1) історико-соціальні та освітньо-організаційні передумови навчання АМ; 2) розвиток суміжних із МНАМ наук; 3) якісні зміни в методиці навчання АМ на досліджуваній території та обраних хронологічних межах. Згідно з цими критеріями визначено основні етапи розвитку МНАМ на Буковині (кінець XIX – початок XX ст.): I етап – 1872–1900 рр. – становлення методики навчання АМ; II етап – 1900–1918 рр. – розвиток методики навчання АМ.

У другому розділі «**Становлення методики навчання англійської мови на Буковині (1872–1900 рр.)**» описано передумови становлення МНАМ на Буковині, здійснено аналіз навчальних програм, підручників з АМ, висвітлено особливості реалізації перекладних методів навчання англійської мови на Буковині в кінці XIX ст.

Досліджуваний період характеризується наявністю позитивних змін у суспільно-політичному житті краю. Перебуваючи під владою Австро-Угорщини, Буковина почала інтенсивно розвиватися в різноманітних напрямках і сферах життя. Нові права і свободи сприяли розвитку суспільства, різні галузі промисловості і сільського господарства набули стрімкого розвитку.

Позитивні зміни відбулися й в освітньому житті. Було прийнято нові закони стосовно шкільництва. Регіональні освітні ланки отримали більше автономності і свободи у прийнятті рішень. Відкривалися нові школи, серед яких гуманітарній освіті найбільше уваги приділяли в реальних школах, дівочих ліцеях і гімназіях. Ці зміни відобразилися на змісті середньої освіти. АМ вперше з'явилася в навчальних програмах тогочасних шкіл у 1872 році, зокрема зафіксовано це у програмах вищої реальної школи м. Чернівці. У процесі пошуку проаналізовано і вивчено річні звіти і програми різних типів шкіл Буковини досліджуваного періоду. Серед них річні звіти одно-, дво-, три- і чотирикласних народних шкіл, початкових шкіл, першої, другої та третьої державних гімназій, вищих гімназій, нижчих гімназій, міських ліцеїв Чернівців та Буковини, торгівельної школи м. Чернівці та сільськогосподарської школи.

Для аналізу навчальних програм з АМ, укладених на Буковині (1872–1890 рр.), беремо за основу критерії, розроблені Б. Лабінською: відповідність соціальному замовленню суспільства; ухвалення відповідним державним освітнім органом; конкретність визначення цілей, змісту й терміну навчання іноземної мови (НІМ); наявність методичних рекомендацій щодо організації процесу НІМ; відповідність вимог типу навчального закладу залежно від його напрямку; наявність навчального плану; наявність мовного й мовленнєвого матеріалу для кожного року навчання; рекомендації з використання засобів поточного і підсумкового контролю навчальних досягнень учнів з іноземної мови (ІМ); наявність переліку дозволених відповідним органом освіти підручників ІМ для різних типів шкіл.

Навчальні програми на західноукраїнських землях були своєрідною моделлю НІМ того часу (Б. Лабінська). Вони містили вступ, який відображав історію закладу, мету навчання, навчальний план, перелік рекомендованих підручників і вимог для складання іспитів. Метою навчання АМ у досліджуваній відрізку часу було: знати граматичний матеріал АМ, вміти читати і перекладати тексти АМ.

Програми з АМ цього періоду відповідали типу школи, у якій викладалася АМ, були ухвалені Крайовою шкільною радою (КШР) і МВіО, вони визначали конкретні цілі, зміст і терміни засвоєння АМ. Окремі програми містили методичні рекомендації щодо організації процесу навчання англійської мови, а також перелік підручників з АМ, рекомендованих МВіО.

Для аналізу підручників з АМ використано формальний, функціональний, структурний та суб'єктивний критерії. Обрано основні функції, покладені на підручники ІМ (моделювальна, навчальна, функція керування) та додаткові (інформувальна, компенсувальна, мотивувальна, функція індивідуалізації, професійного спрямування, контролю, організаційно-планувальна); метафункції (адаптивно-оптимізувальна і діагностична). Застосовувалися також критерії для аналізу навчально-методичних комплексів, розроблені Н. Бориско: соціальне замовлення суспільства; конкретні навчальні й методичні умови; психологічна та методична концепція навчально-методичних комплексів; цілі навчання ІМ; зміст навчально-виховного процесу; структура й обсяг; макроструктура; мікроструктура; технічне виконання окремих компонентів.

Підручники, що їх використовували для навчання АМ на Буковині в період становлення МНАМ, написані німецькою мовою. Це були підручники двох типів: граматичні довідники, у яких викладено правила граматики АМ та вправи для формування мовних навичок та розвитку мовленнєвих умінь, і книги для читання, хрестоматії, що містили різножанрові тексти для читання.

Усі виявлені навчальні видання виконували основні функції, покладені на шкільні підручники з ІМ. Вони містили автентичний матеріал, були чітко структуровані.

Аналіз навчальних планів і підручників з АМ досліджуваного періоду дає підстави констатувати: у 1872–1900 рр. на Буковині застосовувалися перекладні методи навчання АМ (граматико-перекладний і текстуально-перекладний), що дало змогу зробити висновок про реалізацію мовного підходу. Він зумовлював оволодіння мовою як системою, яка охоплює одиниці мови різного рівня і правила їх побудови та використання у спілкуванні. При цьому навчання граматичного матеріалу на Буковині відбувалося за допомогою вивчення напам'ять граматичних правил та великої кількості винятків із них.

Перекладні методи базувалися на теорії порівняльного мовознавства, згідно з якою всі мови подібні за структурою, та асоціативної психології, яка доводила, що всі психічні процеси розкладаються на окремі елементи, а потім у свідомості людини вони з'єднуються за законами асоціацій. Саме тому НІМ ґрунтувалися на запам'ятовуванні та зіставленні явищ у рідній та ІМ.

Навчання АМ відбувалося за певними принципами. До дидактичних належать: принципи наочності, свідомості, виховного навчання,

систематичності і послідовності, доступності й посильності, міжкультурної взаємодії. До методичних принципів відносимо принцип урахування рідної мови (для німецькомовних учнів).

Реалізація перекладних методів передбачала засвоєння мовного і мовленнєвого матеріалу. Проте навчання фонетики не приділяли належної уваги. Так, учням подавали основні правила вимови, які містилися на початку підручників. Вони ознайомлювалися із фонетичними знаками, голосними і приголосними звуками, наголосом та інтонацією. Засвоєння лексики організовували у процесі читання текстів, виконання завдань. Лексичні одиниці не виділяли окремо для вивчення, не групували тематично. Основою всього навчання АМ було опрацювання граматики. Пояснення відбувалося рідною мовою, учні вчили напам'ять правила, а потім знаходили засвоєні граматичні структури у текстах. Граматичний матеріал подавався циклічно, періодично повторювалися пройдені теми з додаванням нового мовного матеріалу, прикладів, винятків тощо. Часто пропонували порівнювати певні граматичні явища з аналогічними в німецькій та французькій мовах. У підручниках спостережено велику кількість таблиць, у яких узагальнено особливості вживання основних граматичних структур. Рівень сформованості граматичних навичок перевіряли за допомогою вправ, що містили речення для перекладу. Значну увагу приділяли навчання читання. Спочатку учні ознайомлювалися з найважливішими правилами читання букв, буквосполучень і окремих слів, згодом – вчилися розуміти й аналізувати прочитані твори, ставити запитання до змісту і давати відповіді на поставлені вчителем запитання. Англомовні хрестоматії пропонували чимало різножанрових текстів на широку тематику. Навчання говоріння АМ відбувалося через заучування діалогів, запитань-відповідей, через відповіді учнів на запитання до тексту. Письмо АМ формувалося одночасно з іншими видами мовленнєвої діяльності. Учні вчилися писати твори і листи на різні теми. У підручниках знаходимо зразки листування, формули для написання привітань, ключові фрази, запитання і приклади прощання з адресатом. Переклад був предметом уваги на всіх етапах вивчення АМ. Регулярними були вправи на переклад: із німецької мови на англійську і навпаки.

До особливостей реалізації перекладних методів на Буковині належало введення фонетики, формування навичок письма, ознайомлення з культурою англомовних країн, що не було характерним для цих методів і не передбачалося їхніми основоположниками. Водночас, такі прийоми перекладних методів як пояснення граматичних конструкцій рідною мовою, встановлення аналогій з рідною мовою, переклад з ІМ і навпаки, читання текстів різножанрової літератури, окремі прийоми роботи з текстом є актуальними і сьогодні у процесі НІМ.

У третьому розділі «**Розвиток методики навчання англійської мови на Буковині (1900–1918 рр.)**» визначено передумови розвитку МНАМ на Буковині, здійснено аналіз навчальних програм та підручників з АМ, висвітлено особливості реалізації прямого методу НАМ на початку ХХ ст.

Початок ХХ ст. характеризується прогресивними змінами у розвитку суспільства, які спричинили поживлення торгівлі. Опанування АМ сприяло утворенню нових торгівельних зв'язків, покращувало можливості спілкування в подорожах до інших країн, зокрема англомовних, давало змогу ознайомлюватися з англомовною літературою, пресою та вести кореспонденцію. Практикували подорожі буковинських школярів закордон, в англомовні країни з метою практики усного мовлення, що давало їм можливість зануритися в мовне середовище, ознайомитись із культурою і визначними місцями Британії, було підґрунтям кращого оволодіння АМ.

Освітні реформи, які відбувалися у досліджуваний період, спричинили перегляд навчальних планів, затверджених МВіО Австро-Угорщини. Навчальні програми з 1888 року вимагали іншої мети порівняно з 1867 роком у навчанні АМ, а саме: чіткого розуміння повідомлень ІМ, вміння правильно і вільно висловлюватися в усній і письмовій формах, виразно читати написане і надруковане. Нова мета зумовлювала зміни в системі освіти.

На розвиток МНАМ на Буковині впливали досягнення лінгвістичної школи младограматиків, педагогічної психології, асоціативної та експериментальної психології, гештальтпсихології.

У навчальних програмах матеріал розподілено за класами й семестрами, подано кількість тижневих годин, виділених на вивчення АМ, рекомендовано підручники та зазначено додаткову літературу, якою могли користуватися учні та вчителі шкіл під час підготовки до занять. Навчальний матеріал, що його пропонували для засвоєння, ускладнювався з кожним роком.

Навчальні програми передбачали виклад матеріалу в такій послідовності: починати навчання АМ із засвоєння основних правил вимови, регулярно вправлятися в усному мовленні, читати англомовну літературу різних жанрів. При цьому учні ознайомлювалися з біографіями найвідоміших англомовних письменників, отримували знання з історії і географії Британії, вчилися аналізувати зміст прочитаного, давати характеристику персонажам, усно переказувати цілі уривки, декламувати поетичні твори та вміти відповідати на запитання про прочитаний матеріал.

Важливе місце належало навчанню граматики, яку подавали на основі прикладів речень АМ та засвоювали за допомогою численних вправ різних типів. Обов'язковим був розвиток письма АМ. Очікувалося, що учні мали навчитися писати творчі роботи, листи та оголошення за зразками, поданими в підручниках з АМ. Не менш суттєвим вважали письмовий переклад АМ з німецької та навпаки.

У навчальних програмах з АМ вказано форми контролю навчальних досягнень учнів з АМ: поточні – регулярні диктанти, переклади, самостійні роботи, а також підсумковий контроль – іспит для перевірки й оцінювання вмінь усного мовлення і вміння перекладати уривки з літературних творів.

Підручники з АМ, що їх використовували на Буковині в 1900–1918 рр., поділяємо на 3 групи: граматичні довідники (містили здебільшого граматичний матеріал), підручники (подавали розмовні теми, граматику й тексти для читання), хрестоматії (книги для читання).

Виявлені підручники проаналізовано з огляду на базові функції, установлені для підручників з АМ, а також критерії оцінювання таких книг. Усі розглянуті підручники виконували більшість функцій, відповідали вимогам чинної програми, містили необхідний мовний і мовленнєвий матеріал, вправи на розвиток усного та писемного мовлення, словник, узагальнювальні таблиці, схеми та ілюстрації.

Аналіз навчальних програм і підручників з АМ дає підстави констатувати, що на початку ХХ ст. на Буковині використовували прямий метод навчання АМ, реалізація якого мала певні особливості. У цей період послуговувалися мовленнєвим підходом, що полягав в орієнтації вчителя на навчання мовлення як засобу формування думок за допомогою одиниць мови у процесі спілкування. Інтегрований підхід поєднував у собі біхевіористський, індуктивно-свідомий та когнітивний підходи, адже під час НАМ на Буковині в 1900–1918 рр. інтегрувалися і взаємодіяли свідомі та підсвідомі компоненти, що передбачало опанування знаннями, мовленнєвими навичками й уміннями. Буковинські педагоги не відмовилися від теоретичного аспекту навчання АМ, на чому наполягали представники прямого методу НІМ, а також використовували фонетичні та граматичні правила АМ. Однак мовленнєві навички доводилися до автоматизму через багаторазове повторення та заучування напам'ять. Культурологічний підхід передбачав комплексне засвоєння мови і культури носіїв АМ.

До дидактичних принципів належали: принципи наочності, міцності, свідомості, систематичності і послідовності, доступності й посильності, виховного навчання, міжкультурної взаємодії, науковості. У процесі навчання АМ на Буковині дотримувалися таких методичних принципів: комунікативності, інтегрованого навчання аспектів мови та видів мовленнєвої діяльності, взаємопов'язаного навчання мови та культури, принцип урахування рідної мови й культури, домінувальної ролі вправ, автентичності навчальних матеріалів.

Опрацювання фонетичного матеріалу посідало важливе місце під час навчання АМ. Учням пропонували детально вивчати структуру мовного апарату людини, всі фонетичні правила, до яких подавалися зразки для читання. Важливим нововведенням було використання грамофонних платівок, що додавалися до підручників з АМ. Прослухавши записи, учні вчилися наслідувати вимову носія АМ. Правильність вимови контролював учитель, який постійно виправляв помилки учнів. Навчання лексичного матеріалу відбувалося паралельно із засвоєнням граматичних тем. Лексику подавали тематично в межах текстів, збагачення вокабуляру відбувалося за допомогою синонімів, антонімів та прислів'їв АМ. Граматичний матеріал засвоювали на основі прикладів речень, пропонували різноманітні вправи, які передбачали трансформацію граматичних структур, самостійне їх утворення на основі поданих прикладів, тощо. Теоретичній частині приділяли значно менше часу і уваги порівняно з попереднім етапом. Читанню відведено важливе місце. Опрацьовували різножанрові літературні твори, уривки яких учні переказували, а також відповідали на запитання за змістом прочитаного, писали твори та

давали характеристику персонажам. Використовували читання «для задоволення», у процесі якого читали одне оповідання в місяць. Також учні мали добре знати історію англomовної літератури, біографії її найвідоміших представників, а також розумітися на літературних жанрах. Навчання говоріння передбачало, що учні вчилися вести бесіду АМ на будь-яку повсякденну тему. Навчання письма АМ відбувалося з початкового етапу засвоєння АМ. Вивчали особливості правопису і словотвору АМ, заучували написання слів. Для розвитку писемного мовлення і застосування теоретичних знань на практиці регулярно виконували письмові завдання вдома й на уроках: письмові перекази прочитаних уривків текстів, твори-роздуми, твори-описи, написання приватних листів АМ за зразками, поданими в підручниках. Навчання перекладу також мало місце у процесі засвоєння АМ: учні перекладали речення та тексти з АМ німецькою та навпаки під час повторення граматики. Переклад залишався однією з основних форм поточного і підсумкового контролю.

До особливостей реалізації прямого методу у досліджуваній період на Буковині відносимо використання тлумачення граматичних правил, виконання перекладів, читання різножанрової літератури, навчання писемного мовлення, ознайомлення з культурою народу, мову якого вивчали. Такі прийоми прямого методу НІМ, як надання переваги живій розмовній мові, використання системи фонетичних вправ, застосування різноманітних безперекладних способів семантизації лексичних одиниць, є важливими для застосування у практичній діяльності сучасного вчителя/викладача.

ВИСНОВКИ

У результаті аналізу розвитку МНАМ на Буковині (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) як самостійного системного явища в контексті загальної МНІМ у закладах освіти (її становлення (1872–1900 рр.) і подальшого розвитку (1900–1918 рр.)) зроблено такі висновки:

1. У ході дослідження застосовано чотирьохрівневий методологічний апарат міждисциплінарного характеру, а саме: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, технологічний рівні, які слугували підґрунтям для здійснення наукового пошуку. На філософському рівні використано принципи об'єктивності та єдності історичного й логічного. На загальнонауковому дослідження здійснювалося на основі системного, синергетичного та парадигмального підходів. На конкретно-науковому рівні реалізовано регіональний і хронологічний підходи, методи критичного аналізу літературних джерел, вивчення та узагальнення позитивного досвіду роботи вчителів АМ, історико-структурний, історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-системний методи та метод термінологічного аналізу. Технологічний рівень представлено методом відбору архівних і наукових джерел, нарративним та герменевтичним методами.

Проведений аналіз наукової літератури щодо проблеми розвитку МНАМ на Буковині довів відсутність в українській і зарубіжній науковій літературі комплексних праць із цієї теми, а вивчення архівних джерел засвідчило наявність значного масиву неопрацьованих нормативно-правових документів,

інших архівних матеріалів і наративних джерел, залучення яких зумовило аргументованість і достовірність одержаної нами наукової картини.

2. Окреслено основні передумови розвитку МНАМ у кінці XIX – на початку XX ст. на Буковині: історико-соціальні, національно-етнічні та освітньо-організаційні чинники, що безпосередньо або опосередковано вплинули на розвиток МНАМ на Буковині.

Характеристика МНАМ на досліджуваній території в обраних хронологічних межах передбачала обґрунтування періодизації, яка відображає об'єктивні закономірності розвитку МНАМ на різних історичних етапах, і визначення критеріїв щодо виокремлення певних періодів. Засадничими були такі критерії: 1) історико-соціальні та освітньо-організаційні передумови навчання АМ; 2) розвиток суміжних із МНАМ наук; 3) якісні зміни в методиці навчання АМ на досліджуваній території в обраних хронологічних межах. Згідно з ними визначено основні етапи розвитку МНАМ на Буковині (кінець XIX – початок XX ст.): I етап – 1872–1900 рр. – становлення методики навчання АМ; II етап – 1900–1918 рр. – розвиток методики навчання АМ.

Перший етап (1872–1900 рр.) припав на кінець XIX ст. У цей час завершилося створення системи управління Австро-Угорщиною, прийнято низку австрійських конституційних законів, серед яких закон про право навчатися рідною мовою, перехід управління освітою від церкви до світських органів влади тощо. На цій основі ухвалено різні регіональні закони, зокрема освітньо-організаційні нововведення – право розв'язувати освітні питання надавалося КШР Буковини. У досліджуваній період укладено навчальні програми, у які було введено дисципліну «Англійська мова», з'явилися перші наукові праці, де порушувалися методичні проблеми щодо навчання ІМ.

Розвиток методичної науки зазнавав впливу суміжних наук. Найвагомішими для МНАМ були ідеї порівняльного мовознавства та асоціативної психології, які набували популярності в досліджуваній період. Досягнення цих наук створювали теоретичне підґрунтя для розвитку МНАМ.

Другий етап (1900–1918 рр.) характеризувався розвитком МНАМ на Буковині. Особливість періоду полягала в пошуку й утіленні нових методичних ідей та концепцій, репрезентованих у теоретичних працях зарубіжних педагогів, і в практичному застосуванні цих ідей під час навчання АМ в школах Буковини. Практичні цілі навчання АМ посідали провідне місце, оскільки визначалися суспільними чинниками, розвитком освіти в краї та вимогами сучасності. Попередній досвід МНАМ зазнавав ревізії для того, щоб здійснити спроби замінити методи на нові, більш ефективні, які змогли б відповідати суспільним потребам того часу.

Поява таких методів навчання АМ зумовлена розвитком суміжних із МНАМ наук, які впливали на концептуальні основи навчання АМ: лінгвістики, психології, лінгвістичної теорії младограматиків, експериментальної психології, порівняльної психології, гештальтпсихології, концептуальні основи яких були підґрунтям прямого методу НІМ.

3. Метою навчання АМ у 1872–1900 рр. (етап становлення методики навчання АМ), зазначеною в навчальних програмах, було забезпечити учнів

знаннями граматичного матеріалу, а також сформувані навички й розвинути вміння читання текстів з АМ й перекладу їх на німецьку мову і навпаки. Організація навчального матеріалу для засвоєння здійснювалася від простіших мовних явищ до складніших. Для вивчення рекомендували правила вимови, морфологію (іменник, прикметник, дієслово) і синтаксис. Обов'язковим було читання англомовних текстів.

У підручниках з АМ досліджуваного періоду, які розподілено на граматичні довідники і книги для читання, теоретичний матеріал подано німецькою мовою. Методичні концепції підручників, викладені авторами книг у передмові, реалізовувалися через моделювання змісту навчання. У них містилися зразки писемного мовлення, а мовний матеріал дібрано з урахуванням мети навчання та з огляду на країнознавчий аспект. Лексико-граматичний матеріал відповідав меті кожного окремого підручника. Структурно вони поділялися на частини, у кожній із яких наявний мінімальний склад основних компонентів.

Аналіз навчальних програм і підручників з АМ дав підстави констатувати, що навчання АМ на Буковині у період 1872–1900 рр. відбувалося на основі положень граматико-перекладного і текстуально-перекладного методів.

У виявлених навчальних програмах з АМ 1900–1918 рр. (етап розвитку методики навчання АМ), укладених на Буковині, зафіксовано нову мету навчання АМ – вміти усно і письмово висловлювати свої думки, читати різножанрову літературу, перекладати з АМ на німецьку й навпаки, знати базові граматичні правила, добирати до них приклади. Навчальні програми містили плани з усіх предметів, яких навчали в тому чи іншому типі шкіл та детально описували процес навчання АМ, акцентуючи увагу на розвитку говоріння АМ та читання.

Аналіз виокремленого корпусу підручників з АМ уможливив дійти висновків про те, що в період 1900–1918 рр. відбувся перехід від перекладних методів до прямого методу навчання АМ.

Виявлені підручники з АМ досліджуваного періоду розподілено на три групи: граматичні довідники, підручники, хрестоматії. Усі вони відповідали меті навчання АМ і вимогам чинної програми МВіО Австро-Угорщини, містили інформацію про історію, літературу, географію Британії, що сприяло розвитку кругозору учнів. Порівняння граматичних явищ АМ з німецькою та французькою мовами слугувало кращому розумінню граматичного матеріалу. На початку всіх підручників, крім хрестоматій, подано фонетичний матеріал, схеми будови мовного апарату людини, правила читання, наголосу та інтонації. Навчання фонетики здійснювалося також із використанням грамофонних платівок, що давало змогу учням чути і наслідувати вимову носіїв АМ. Граматичні правила подавалися коротко, на основі прикладів, що засвідчує індуктивне представлення граматичного матеріалу. Теоретичний виклад корелював із вправами на розвиток усного та писемного мовлення.

4. У період 1872–1900 рр. (етап становлення методики навчання АМ) в НАМ застосовувався мовний підхід. Установлено, що в процесі реалізації перекладних методів навчання дотримувалися основні дидактичні принципи (наочності, свідомості, виховного навчання, систематичності і послідовності,

доступності й посиленості, міжкультурної взаємодії). Серед методичних принципів утілено лише принцип урахування рідної мови (для німецькомовних учнів).

Реалізація перекладних методів на Буковині мала свої особливості. Зокрема, певні положення засновників перекладних методів були змінені, із врахуванням умов навчання на Буковині. До особливостей належать пояснення різниці між буквою і звуком. Навчання читання і письма відбувалося у нерозривній єдності. Читання розглядалося як підготовка до письма. Учні ознайомилися з історією, культурою англійських країн.

Використання прямого методу навчання АМ у 1900–1918 рр. (етап розвитку методики навчання АМ) зумовлювалося застосуванням мовленнєвого, інтегрованого та культурологічного підходів. Основні дидактичні принципи реалізовувалися так само, як і на першому етапі розвитку МНАМ на Буковині, однак ширшого втілення набули принципи наочності, свідомості, науковості. Установлено впровадження методичних принципів комунікативності, інтегрованого навчання видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови, взаємопов'язаного навчання мови й культури, урахування рідної мови і культури, домінуючої ролі вправ, автентичності навчальних матеріалів.

Реалізація прямого методу НІМ мала свої особливості в навчанні АМ на Буковині. Незважаючи на зміщення акценту в практичний бік, теоретичним аспектам мови, фонетичним і граматичним правилам приділяли значну увагу. Крім того, використовували перекладні форми роботи, важливу роль відводили читанню різножанрової літератури, розвивали писемне мовлення, що суперечило основним принципам прямого методу.

Застосування положень граматико-перекладного, текстуально-перекладного, прямого методів навчання АМ знайшло відображення в арсеналі сучасних технологій. У практичній діяльності учитель/викладач АМ опирається на більшість підходів, принципів, методів і прийомів, сформованих у минулому.

Перспективним видається подальше дослідження тенденцій розвитку методики навчання АМ на Буковині наступного періоду – 1918–1940 рр., а також порівняльна характеристика МНАМ на Буковині, в Галичині та на Закарпатті (в кінці ХІХ – у першій половині ХХ ст.).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікація у міжнародному наукометричному виданні, що входить до Web of Science

1. Tumak O. The survey of English textbooks used in female schools in Bukovyna (1900–1918). *Advanced Education*. Kyiv, 2016. Vol. 5. pp. 14–21. DOI: 10.20535/2410-8286.61242. URL: <http://ae.fl.kpi.ua/article/view/61242/68006> (Last accessed: 24.06.2018)

Публікації у фахових наукових виданнях України

2. Тумак О. М. Загальна характеристика навчальних програм з англійської мови на Буковині (1880–1890 рр.). *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*. Чернівці, 2014. Вип. 704. С. 188–192.
3. Тумак О. М. Методичні аспекти навчання англійської мови в різних типах жіночих шкіл Буковини (початок ХХ ст.). *Збірник наукових праць. Педагогічна освіта: теорія і практика*. Кам'янець-Подільський, 2014. С. 176–180.
4. Тумак О. М. Особливості навчання англійської мови в чоловічих школах Буковини (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород, 2015. № 35 С. 185–188.
5. Тумак О. М. Реалізація прямого методу навчання в підручниках з англійської мови для жіночих шкіл Буковини (початок ХХ ст.). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. Чернігів, 2015. Вип. 131. С. 154-157.
6. Тумак О. М. Критерії визначення етапів розвитку методики навчання англійської мови в закладах освіти Буковини (кінець ХІХ – початок ХХ століть). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Педагогічні науки*. Тернопіль, 2016. №4. С. 233– 239.
7. Тумак О. М. Ретроспектива методики навчання англійської мови на Буковині (кінець ХІХ ст.). *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки*. Черкаси, 2017. № 9. С. 115–121.
8. Тумак О. М. Загальна характеристика навчальних програм з англійської мови на Буковині (1872–1900 рр.). *Педагогічний альманах*. Херсон, 2018. С. 282–288.

Навчально-методичний посібник

9. Тумак О. М., Лабінська Б. І. Практикум з методики навчання англійської мови на Буковині (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): навч. посіб. Чернівці: Рута, 2018. 144 с.

Праці, які додатково відображають зміст дисертації

10. Тумак О. М. Англійська мова в шкільних навчальних програмах Буковини в 1880–1890-х роках. *Пути оптимизации научных исследований*. Тезиси доклада ХІ (LI) Международной научно-практической конференции (Горловка, 20-21 ноября 2014 г.). Горлівка: ФЛП Пантюх Ю.Ф., 2014. С. 42–44.
11. Тумак О. М. Дидактичні принципи навчання англійської мови в чоловічих школах Буковини (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). *Cutting-edge science – 2015*. Materials of the XI international scientific and practical conference. Pedagogical science. Sheffield: Science and Education LTD, 2015. Vol. 14. p. 15–18.
12. Тумак О. М. Підручники з англійської мови в період виникнення методики навчання англійської мови на Буковині (1872–1890 рр.). *Актуальні проблеми іноземної філології та освітній соціокультурний процес: матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 8-9 грудня 2017 р.)*. Тернопіль, 2017. С. 273–276.

АНОТАЦІЯ

Тумак О. М. Становлення та розвиток методики навчання англійської мови на Буковині (кінець XIX – початок XX ст.). На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 «Теорія та методика навчання (германські мови)». Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2018.

У дисертації подано комплексне дослідження становлення та розвитку методики навчання англійської мови на Буковині у 1872–1918 рр. як складного методичного явища, окреслено його методологічну основу та проаналізовано джерельну базу; обґрунтовано періодизацію розвитку методики навчання англійської мови на Буковині та визначено особливості реалізації методів навчання англійської мови на Буковині у досліджуваній відрізок часу; проаналізовано навчальні програми та підручники з англійської мови; окреслено можливості реактуалізації продуктивних ідей історико-педагогічного досвіду методики навчання англійської мови на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст.

Дослідження здійснено із використанням підходів, принципів і методів чотирьох рівнів: філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового і технологічного.

Згідно з виділеними критеріями визначено основні етапи розвитку навчання англійської мови на Буковині у 1872–1918 рр.: I етап – 1872–1900 рр. – становлення методики навчання англійської мови; II етап – 1900–1918 рр. – розвиток методики навчання англійської мови.

Перший етап характеризується становленням методики навчання англійської мови на Буковині. Аналіз навчальних програм та підручників із англійської мови засвідчив застосування перекладних (граматико-перекладного і текстуально-перекладного) методів навчання. Реалізація цих методів здійснювалася на основі мовного підходу та з дотриманням основних дидактичних і окремих методичних принципів. Навчання за перекладними методами мало свою специфіку на Буковині: навчання вимови, писемного мовлення і ознайомлення з культурою англійських країн.

Другий етап – розвиток методики навчання англійської мови на Буковині. Проаналізовані навчальні програми та підручники з англійської мови вказують на реалізацію прямого методу навчання. Для процесу навчання англійської мови характерне використання мовленнєвого, інтегрованого та культурологічного підходів, застосування базових дидактичних і методичних принципів. До особливостей прямого методу на Буковині відносимо: навчання теоретичних аспектів мови і реалізацію перекладних форм роботи.

Ключові слова: методика навчання англійської мови, Буковина, передумови розвитку, періодизація, ретроспектива, навчальні програми, підручники з англійської мови, підхід, метод, дидактичні принципи, методичні принципи.

АННОТАЦИЯ

Тумак А. Н. Становление и развитие методики обучения английскому языку на Буковине (конец XIX – начало XX в.). На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 «Теория и методика обучения (германские языки)». Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2018.

В диссертации представлено комплексное исследование становления и развития методики обучения английскому языку на Буковине в 1872–1918 гг. как сложного методического явления, очерчена его методологическая основа и проанализирована база источников; обоснована периодизация развития методики обучения английского языка и определены особенности реализации методов обучения английскому языку на Буковине в исследуемый отрезок времени; проанализированы учебные программы и учебники по английскому языку; обозначены возможности реактуализации продуктивных идей историко-педагогического опыта методики обучения английскому языку на Буковине в конце XIX – начале XX в.

Исследование осуществлено с использованием подходов, принципов и методов четырех уровней: философского, общенаучного, конкретно-научного и технологического.

Согласно выделенным критериям определены основные этапы развития обучения английскому языку на Буковине в 1872–1918 гг.: I этап – 1872–1900 гг. – становление методики обучения английскому языку; II этап – 1900–1918 гг. – развитие методики обучения английскому языку.

Первый этап характеризуется становлением методики обучения английскому языку на Буковине. Анализ учебных программ и учебников по английскому языку дал основания утверждать о применении переводных (грамматико-переводного и текстуально-переводного) методов обучения. Реализация этих методов осуществлялась на основе языкового подхода и с соблюдением основных дидактических и отдельных методических принципов. Обучение посредством переводных методов имело свою специфику на Буковине: обучение произношения, письменной речи и ознакомление с культурой англоязычных стран.

Второй этап – период развития методики обучения английскому языку на Буковине. Проанализированные учебные программы и учебники по английскому языку указывают на внедрение прямого метода обучения. В процессе обучения английскому языку обнаружены использование речевого, интегрированного и культурологического подходов, применение базовых дидактических и методических принципов. К особенностям реализации прямого метода на Буковине относим: обучение теоретическим аспектам языка и использование переводных форм работы.

Ключевые слова: методика обучения английскому языку, Буковина, предпосылки развития, периодизация, ретроспектива, учебные программы, учебники по английскому языку, подход, метод, дидактические принципы, методические принципы.

Tumak O. M. The emergence and development of the English language teaching methods in Bukovyna (late 19th and early 20th centuries). Qualified scientific work. As a manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical studies, Speciality 13.00.02 – Theory and Methods of Teaching (Germanic languages). Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. Ternopil, 2018.

The thesis is devoted to the problem of the development of the English language teaching methods in Bukovyna in the late 19th and early 20th centuries.

The methodological basis of the research has been specified and the source base has been analyzed. The periodization of the development of the English language teaching methods in Bukovyna has been substantiated and the peculiarities of the implementation these methods in the studied period have been determined. The main preconditions for the development of the English language teaching methodology in Bukovyna have been described: historical-social, national-ethnic and educational-organizational factors that both directly and indirectly influenced the development of the English language teaching methodology in Bukovyna. English curricula and textbooks have been analyzed. The possible reactualization of the productive ideas of the historical and pedagogical experience of the English teaching methods in Bukovyna in the late XIX and early XX centuries has been outlined.

The research was carried out with the help of the approaches, principles and methods of four levels: philosophical, general-scientific, specific-scientific and technological.

According to the selected criteria, the main stages of the development of teaching English in Bukovyna in 1872–1918 were determined: I stage – 1872–1900 – the emergence of the English language teaching methodology; II stage – 1900–1918 – the development of the English language teaching methodology.

The first stage is characterized by the formation of the English language teaching methodology in Bukovyna. The purpose of teaching English was mentioned in the schools curricula: to provide students with the knowledge of grammar, to develop reading skills to and translate English texts into German and vice versa.

The study material was organized from simpler linguistic phenomena to more complex ones. The rules of pronunciation, morphology (noun, adjective, and verb) and syntax were recommended. Reading of the English literature was compulsory.

The English textbooks of the first period were divided into two groups: grammar references and readers. Methodological concepts of the textbooks, presented by their authors in the forewords, were implemented through the simulation of the learning content. The textbooks contained samples of written speech, and the linguistic material was selected according to the purpose of studying and taking into account the regional study aspect. Lexical and grammatical material corresponded to the purpose of each individual textbook. Structurally textbooks were divided into parts, each containing the minimum composition of the main components.

The analysis of the school curricula and English textbooks proved the use of the translation teaching methods (grammar-translation and textual-translation). The

realization of these methods was carried out on the basis of the linguistic approach and with the observance of the basic didactic and some methodological principles of: visual aids, consciousness, education, systematicity and consistency, accessibility, intercultural interaction. Teaching English by the translation methods had its own peculiarities in Bukovyna: teaching pronunciation, developing writing skills and acquaintance with the culture of the English-speaking countries.

The second stage was the period of the development of the English language teaching methodology in Bukovyna.

Practical goals played a leading role in teaching English, which was determined by the social factors, the development of education in the region and the requirements of the then period. The previous experience of teaching English was revised in the attempt to replace the existing methods with the new, more effective ones that could meet the social needs of the time.

The purpose of learning English was to be able to speak and express thoughts in written forms, read versatile literature, translate from English into German and vice versa, know basic grammar rules and find examples to illustrate them.

The English textbooks of the second period were divided into three groups: grammar references, textbooks and readers. The textbooks included phonetic material, reading, stress and intonation rules. Teaching phonetics was also carried out on the basis of gramophone records. The grammatical rules were given briefly, using examples. The theoretical study correlated with exercises on the development of oral and written speech.

The analyzed curricula and English textbooks indicate the use of the direct teaching method. In the process of teaching English, the use of speech, integrated and culturological approaches, the application of basic didactic and methodological principles were observed. The peculiarities of using the direct method in Bukovyna include: teaching theoretical aspects of the English language and the use of the translation as a form of work. Reading English literature of different genres and the development of written speech were also contradictory to the principles of the direct method founders.

The practical significance lies in the designing of the curriculum of the selective course «English language teaching methods in Bukovyna (1872–1900): theory and practice»; publishing of the textbook «Practicum in the English language teaching methods in Bukovyna (the second part of the XIX – early XX centuries)», which includes theoretical information and practical tasks. The textbook can be used in the educational process of higher education institutions, in the system of pre-service and in-service training of English language teachers and also for their self-education.

Key words: English language teaching methodology, Bukovyna, development background, periodisation, retrospective, curriculum, English language textbooks, approach, method, didactic principles, methodological principles.

Підписано до друку 18.09.2018 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 02/18/2-6

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.